

Magdalena Hoły-Łuczaj

Projekt „Dialog” 2019–2021 (0023/2019)

Raport przedstawiający klasyfikację artefaktów technicznych ze względu na ich możliwe oddziaływanie na przyrodę (zadanie nr 2)

Wprowadzenie

Dzisiejsza recepcja artefaktów (przedmiotów użytkowych) pozostaje pod przemożnym wpływem teorii Arystotelesa i jego koncepcji substancji. Według Arystotelesa substancje to indywidualne obiekty, które można przeciwstawić predykatom i cechom. Jednak w opinii Arystotelesa nie wszystkie jednostki zasługują na miano substancji: artefakty („byty stworzone”), nie posiadają takiego statusu, ponieważ w przeciwieństwie do bytów naturalnych („zrodzonych”), ponieważ nie posiadają w sobie zasady swego powstania. Jest ona ulokowana w człowieku jako ich twórcy. Z tego właśnie powodu Arystoteles uważał, że artefakty są ontologicznie wybrakowane.

Co ciekawe, filozofowie środowiskowi zgadzają się z tą diagnozą Arystotelesa, natomiast filozofowie techniki odrzucają twierdzenie o ontologicznej podrzędności artefaktów. Ci ostatni reinterpretują ponadto stanowisko Arystotelesa, przyjmując, że artefakty są nieodłączne od intencji człowieka. To nadaje artefaktom, drugi wymiar tożsamości, „intencjonalny” (komplementarny względem wymiaru „materialnego”). Ta intencjonalność jest właściwie identyczna z funkcjonalnością artefaktów, co jest ich naczelnym aspektem. Znacząca część artefaktów jest nawet nazwana ze względu na funkcję, która powinna domyślnie pełnić (jak np.

śrubokręt). Często jednak zaprojektowany cel użytku jest odmienny niż ten, w którym jest faktycznie używany dany przedmiot (jak np. krzesło stojące się wieszakiem na ubrania).

Podsumowując, filozofowie techniki uważają, że artefakty są inne niż byty naturalne, co jednak nie oznacza, że powinny być postrzegane jako metafizycznie uboższe. Z kolei filozofowie środowiskowi postrzegają artefakty zasadniczo jako byty o niższym statusie niż obiekty naturalne, w dodatku im zagrażające (zanieczyszczające je, wymagające zużycia zasobów naturalnych itd.).

Ten podrzędny status ontologiczny artefaktów filozofowie środowiskowi wyjaśniają w następujący sposób:

1. Tożsamość artefaktów jest uboższa niż bytów naturalnych, ponieważ te drugie nie mają ściśle określonej i wskazanej przez człowieka funkcji. Mają one swoje własne cele, które realizują.
2. Artefakty, w przeciwieństwie do bytów naturalnych, są wtórne względem materiału, z którego się składają. Przykładowo, drzewo nie jest wtórne wobec drewna, tak jak drewniane krzesło jest. Oczywiście, można wyróżnić w tym względzie różne stopnie sztuczności. Materiał może być naturalny (wspomniane drewno), pochodzić od naturalnego materiału (plastik) lub być skonstruowany *de novo*.
3. Artefakty nie posiadają zdolności do samoregeneracji.

Powyższa charakterystyka traktuje jednak artefakty jako jeden homogeniczny zbiór. Poniżej znajduje się zrewidowane ujęcie artefaktów, uwzględniające podział na artefakty fizyczne i cyfrowe, ponieważ ich odmienność jest istotna ze względów ekologicznych.

Artefakty fizyczne vs cyfrowe

Poniższa charakterystyka przyjmuje rozumienie artefaktów jako przedmiotów celowo wytworzonych przez człowieka w celu spełniania określonych funkcji, innych niż estetyczne. Po drugie, posługuje się ona pojęciami „fizyczne” i cyfrowe”, a nie „realne” i wirtualne”, ponieważ znaczenie tych drugich jest dalece niedookreślone. Ponadto pojęcie „cyfrowe” jest lepsze niż „elektroniczne”, ponieważ to drugie może być mylone ze sprzętem elektronicznym, który jest fizyczny i potrzebuje jedynie baterii lub prądu do funkcjonowania. Jako przykłady tych kategorii mogą służyć, a) artefaktów fizycznych – drewniany stół, plastikowy kubek, laptop; b) artefaktów cyfrowych – MS Word, IOS, system Windows.

Cechy artefaktów **fizycznych** jako zbudowanych z namacalnego, fizycznego materiału:

1. Ten aspekt nie powinien być drugorzędny wobec ujęcia ich jako bytów intencjonalnych, ponieważ jest on fundamentem ich jednostkowości. Każdy artefakt fizyczny jest identyczny z jego konkretnym fizycznym nośnikiem i nie może być od niego oddzielony. W związku z tym nie mają one swoich duplikatów. Fakt, że artefakty są dziś masowo produkowane nie zmienia tego, że każdy z nich jest bytem indywidualnym o określonej, czasowo-przestrzennej tożsamości. Nowa para adidasów, choćby były identyczne jak poprzednie, to odrębny byt.
2. naruszanie ich integralności jest często nieodwracalne: stłuczony kubek, który nie daje się posklejać, przestaje być kubkiem.
3. posiadają ontologiczną obiektywność (autonomię). Funkcjonalność artefaktów nie powinna być łączona jedynie z intencjonalnością. Materialność także określa możliwość pełnienia wskazanych funkcji. Można to pokazać na przykładzie nożyczek. Po pierwsze, nożyczki nie mogą być wykonane z dowolnego materiału (papierowe nożyczki nie byłyby w stanie ciąć). Po drugie, muszą być one w określonej kondycji (tępe ostrza także nic nie utną). Po trzecie, materialność to nie tylko ograniczenia, ale też dodatkowe możliwości (nożyczki mogą służyć jako zakładka do książki).
4. koniecznie zużywają się w trakcie korzystania z nich.
5. po ich zużyciu zostają po nich materialne pozostałości.
6. mogą one znaleźć nowe zastosowanie dzięki recyclingowi i upcyclingowi

Cechy artefaktów cyfrowych, których materia jest skrypt – są uporządkowanym zbiorem liczb:

1. są całkowicie replikowalne i łatwo przenośne. Nie ma żadnych różnic między oryginałem i kopią, mogą istnieć równocześnie w wielu lokalizacjach, w związku z czym ich jednostkowy i unikatowy status jest wątpliwy.
2. można je usunąć bez pozostawienia jakiegokolwiek materialnego śladu.
3. nie mają innych zastosowań niż te uprzednio zaprojektowane (np. w edytorach tekstu można tylko edytować teksty – nie można ze strony „wordowskiej” zrobić samolociku)
4. obcowanie z nimi jest w dużej mierze odwracalne
5. nie zużywają się

Korzystanie z artefaktów cyfrowych wydaje się dużo mniej oddziaływać na środowisko (choć należy mieć tu na uwadze kwestię śladu ekologicznego, który generują serwery streamingowe czy „chmury”). Nie oznacza to jednak, że ich status etyczny będzie „wyższy” niż artefaktów fizycznych. Wręcz przeciwnie, to tym drugim może przysługiwać „rozważalność etyczna” (patrz Raport 3).

Zalecana literatura

Hale, B., & McAllister, L. (2019). From Treasure to Trash: The Lingering Value of Technological Artifacts. *Science and Engineering Ethics*.

Holy-Luczaj, Magdalena (2019). Artifacts and the Limitations of Moral Considerability. *Environmental Ethics*, Volume 41, Issue 1: 69-87.

Houkes, Wybo, Vermaas Pieter. (2004). Actions versus Functions: A Plea For an Alternative Metaphysics of Artifacts. *Monist* 87: 52–71.

Houkes, Wybo, Vermaas, Pieter. (2009). Produced to Use: Combining Two Key Intuitions on the Nature of Artefacts. *Techné: Research in Philosophy and Technology* 13(2): 123–136.

Lee, Keekok. (1999). *The Natural and the Artefactual. The Implications of Deep Science and Deep Technology for Environmental Philosophy*. Lanham–Boulder–New York–Oxford: Lexington Books.

Mitcham, C. (2002). ‘Do Artifacts Have Dual Natures? Two Points of Commentary on the Delft Project’. *Techné: Research in Philosophy and Technology* 6(2): 93-95.

Siipi, H. (2003). ‘Artefacts and Living Artefacts’. *Environmental Values* **12**: 413-430.

Vaccari Andres, (2011), “Artifact Dualism, Materiality, and the Hard Problem of Ontology: Some Critical Remarks on the Dual Nature of Technical Artifacts Program,” *Philosophy & Technology* 26(1).

Verbeek, Peter-Paul. (2005). *What Things Do. Philosophical Reflections on Technology, Agency, and Design*. University Park: Penn State UP.

Vogel, Steven. (2002). Environmental Philosophy After the End of Nature. *Environmental Ethics* 24(1): 23–39.

Vogel, Steven. (2003). The Nature of Artifacts. *Environmental Ethics* 25(2): 149–168.

Vogel, Steven. (2015). *Thinking like a Mall*. Cambridge: MIT Press.